

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

TER HERINNERING AAN DE REFORMATIE VAN 1886

1886 - 15 DECEMBER - 1961

Wie de Beroerders zijn¹⁾

En het geschiedde, als Achab Elia zag, dat Achab tot hem zeide: Zijt gij die beroerder van Israël? Toen zeide hij: Ik heb Israël niet beroerd, maar gij en uws vaders huis, daarmede, dat gijlieden de geboden des Heren verlaten hebt en de Baäls nagevolgd zijt.

1 Kon. 18 : 17, 18.

Het is een zeer oude beschuldiging, tegen het volk van God ingebracht, dat zij verstoorders zijn van de zoete vrede, en beroering verwekken, waar de aangenaamste rust heerste. Toen de heren der waarzeggende dienstmaagd in Filippi de hoop huns gewins weggenomen zagen, sleepten zij Paulus en Silas voor de hoofdmannen der stad, met de beschuldiging: deze mensen beroeren onze stad, daar zij Joden zijn; en zij verkondigen zeden, die ons niet geoorloofd zijn aan te nemen, noch te doen, alzo wij Romeinen zijn. En te Thessalonica brachten de vijanden Jason en enige andere broeders evenzo voor de oversten der stad, roepende: dezen, die de wereld in beroering hebben gebracht, zijn ook hier gekomen; welke Jason in zijn huis genomen heeft; en alle dezen doen tegen de geboden des keizers, zeggende dat er een andere koning is, namelijk Jezus.

* * *

Zó dacht ook Achab erover. Hij regeerde niet gelijk een Koning behoorde te regeren over Israël, het erfdeel des Heren. Gesterkt en aangespoord door zijn goddeloze vrouw, zocht hij de dienst en de naam des Heren uit te roeien. Hij boog zich voor de Baäls, voor de goden der volken, en sleepte zijn volk in deze afval mee voort. Hij gedroeg zich naar de regel, die helaas, te kwader ure, na de Kerkhervorming, door de Lutherse Kerk in Duitsland is aangenomen: cujus regio, eius religio; dat is: wie heer is in het land, zet de godsdienst naar zijn hand.

Wat was onder Achab de afval schrikkelijk. En toch liet de Here dat ontrouwe en afvallige, dat afhoerende volk niet varen. Hij zag het nog aan als zijn oude bondsvolk. Dat gevoelde Elia later, toen hij in het midden van dat rijk der tien stammen, op de Karmel, het verbroken altaar des Heren heelde, en daartoe **twaalf** stenen nam, naar het getal der stammen van de kinderen Jacobs, tot welke het woord des Heren geschied was, zeggende: Israël zal uw naam zijn. De profeet gevoelde in zijn ziel, dat de Here de snoeren van zijn verbond nog gelijkelijk over Juda en Israël uitspreidde.

Ja, al was het dat Elia, in een ogenblik van moedeloosheid, na zijn kloek uitkomen voor de naam en de zaak des Heren klaagde: ik ben alleen overgebleven en zij zoeken mijne ziel — de Here antwoordde: Ik heb in Israël doen overblijven zeventuizend, alle knieën, die zich niet gebogen hebben voor Baäl, en alle mond die hem niet gekust heeft.

Maar ziet nu, hoe Achab het werk des Heren beschouwde. Dat de Here nog bemoeienis maakte met het volk, dat mede door de schuld des Konings was afgedoold; dat de Here zich nog een overblijfsel behield naar de verkiezing der genade; dat Hij zijn Naam en dienst niet ganselijk uitroeide onder zijn

bondsvolk; dat Hij nog profeten zond, die koning en volk tot boete en bekering riepen — in dat alles zag Achab de hand des Heren niet; in dat alles zag hij slechts verstoring van die vrede des doods, van die verderfelijke eensgezindheid, waarin hij zijn volk wilde houden rondom de beelden der Baäls. En zijn woede richtte zich tegen de profeet, in wiens mond de Here der heirscharen zijn woord gelegd had.

Daar kwam nog bij, dat de Here klaarlijk betoonde, hoe zijn toorn ontstoken was tegen Israël, in de langdurige schrikkelijke droogte. Die was vooraf door Elia in de naam des Heren afgekondigd, en heerste thans reeds meer dan drie jaren.

Hoe duidelijk het nu ook was, hoe klaar ook, dat dit een roede der bezoeking was in de hand des Heren over Israël, vanwege hunne afwijkingen — Achab zag ook in dit opzicht slechts in **Elia** de schuldige.

Zijt gij die beroerder Israëls?

* * *

Och, wanneer in onze dagen degenen, die in de Kerk van Christus begeren te buigen voor zijn dierbaar Woord en voor zijn heerlijk en zaligmakend, koninklijk gezag, voor beroerders der kerk worden uitgekregen, voor verstoorders van de zoete vrede, en men met voor enige jaren onmogelijk geachte felheid hen poogt uit te werpen — dat we dan maar eens eenvoudig mogen leren zien in Gods Woord wat te allen tijde de discipelen des Heren wedervaren is, wanneer ze verwakerd mochten worden om zijn Naam hoog te houden.

Leerzaam is in dit opzicht ook de geschiedenis der Christelijke Kerk. Onder al de ketterse richtingen die zich in de Kerk geopenbaard hebben, horen wij het lied van vrede, van verdraagzaamheid en liefde aanheffen, hoewel de ketterij in de verdraagzaamheid die ze voor zichzelf en voor haar medegenoten eiste, in de praktijk altijd een uitzondering maakte voor de **waarheid**. Voor de waarheid was zij onverdraagzaam. Geen wonder: de waarheid is bestraffend, is onbuigzaam, is niet plooibaar noch rekbaar. Socinianen en Remonstranten eisten voor zich en hun leringen verdraagzaamheid in de Kerk, en scholden degenen die voor het woord en de belijdenis opkwamen voor beroerders. Maar hoe b.v. de Remonstranten in de dagen voor de Dordtse Synode, met behulp der overheid, die in de regel de ketterijen heeft begunstigd, de Gereformeerde religie getracht hebben uit te doven, door uitbanning van trouwe leraren en verdrukking van het volk des Heren, dat is geen geheim voor hem, die van de geschiedenis dier dagen heeft kennis genomen.

Zien we in onze dagen niet wederom hetzelfde?

De beroering op kerkelijk gebied valt ieder in 't oog. De Here is met de tuchtroede over de kerken in ons vaderland gekomen. Voorwaar, het is niet geschied voordat de Here door zijn gezanten, vroeg op zijnde en lerende, gewaarschuwd had tegen de lautheid, de ondankbaarheid, onwaakzaamheid en wereldsgezindheid van zijn volk. Het kostbare kleinood van de leer der waarheid, door God haar toebetrouwd, hebben onze kerken niet op behoorlijke wijze op prijs gesteld. Voor de

zuiverheid der leer en de tederheid des levens is niet gewaakt. Meer verfijnde en meer drieste leugenleer is toegelaten en geduld in de kerk van Christus, en de ontheiliging der sacramenten is niet te keer gegaan. Daarom is ook niet uitgebleven wat naar de belijdenis onzer vadersen op zulke dingen volgen moet, n.l. de ontsteking van Gods toorn over de ganse gemeente.

Wanneer nu door genade de ogen van Gods volk voor die toestand opengaan en de harten eronder gebogen worden — dan eerst wordt gezien en bekend, dat de Here een twist heeft met zijn wijngaard, want anders troost men zich gemakkelijk met te zeggen: „Wij mogen nog het woord prediken” of „wij kunnen de waarheid nog horen” — alsof de weldaden, die de Here nog, tegen onze zonden en ongehoorzaamheid in, ons verleent, ooit voor ambtsdragers een vrijbrief kunnen opleveren, om hun dure roeping te verzaken.

Maar hoe worden nu tegenwoordig degenen, die een oog voor de zondige toestand, waarin wij met elkander verkeren, en voor de op ons rustende roede Gods ontvangen, beschouwd en behandeld? Hoe beschouwd en behandeld degenen die de kwalen blootleggen, en een drang in hun ziel gevoelen om in het kerkelijke leven, zich door Gods woord te laten regeren, en de knie voor Jezus te buigen, en die dit niet alleen met woorden wensen aan te dringen, maar ook metterdaad te betonen? Als beroerders der Kerk. Als degenen die uiterst gevaarlijk zijn voor de rust der Kerk, en daarom zo ras mogelijk moeten verwijderd worden. Overal in den lande is men vaardig geworden ze uit te bannen. En het droevigste is daarbij, dat velen van wie men iets beters zou verwachten, evenzeer als de vijanden slechts vragen, wat er naar de reglementen moet geschieden, en wat er volgens de besturen moet gebeuren, zonder te vragen wat Gods Woord gebiedt. Ja er zijn er, van wie het ons bovenal zo smart, te zien, hoe zij de vijanden steunen in hun aanranding van de heiligheden des Heren, door mensenvrees, aardsgezindheid, gemakzucht, gehechtheid aan de oude zondige sleur en lijdelijk toezien.

* * *

Wat nu, broeders en zusters als men ons tegenkomt met Achabs woord: Zijt gij die beroerder Israëls?

Dan is het voor ons nodig te weten wat ons drijft; of we waarlijk gedrongen worden door de liefde tot die dierbare Verlosser en Koning, die waardig is en er recht op heeft, dat alle knie zich buige voor Hem; of ons waarlijk de ere Gods ter harte gaat.

Dan betaamt het ons, wel te verstaan en te gevoelen, dat wij in dezelfde schuld voor God liggen als onze beschuldigers. En wanneer wij dit beseffen zullen wij in ootmoedigheid voor de Here verkeren, en zal hardheid en bitterheid meer en meer van ons wijken. Want het is de Here alleen die hun en ons een gezicht kan geven in onze schuld en overbuiging des harten naar zijn wil.

Maar dan zullen we ook met kloekheid en beslistheid antwoorden, wetende welke zaak het hier geldt: Broeders, dat wij thans opkomen en staan mogen voor het woord van God, opdat het ons ga boven menselijke inzettingen, is niet een rechtmatige reden om ons te beschuldigen, beroerders der Kerk te zijn; en evenmin hebt gij recht **deze** zaak te veroordelen, dat wij bezwaar hebben langer

tot ontering van de Here, die Synode te erkennen voor „de hoogste wetgevende, rechtspreekende en besturende macht” in de Kerk, die krachtens haar ongodelijke bestaan een vloek voor onze Kerken moet zijn. Maar hieruit is de beroering onzer kerken, dat wij tezamen de geboden des Heren hebben verlaten en de Baäls nagevolgd zijn. Mochten we dan tezamen de Here meer vrezen dan de mensen, Koning Jezus meer ontzien dan de Synode, zijn woord meer verbindend achten dan menselijke inzettingen, en dat dan ook kloekmoedig in de praktijk betonen, en niet met vijgebladeren van lijdelijkheid onze zondige toestand bedekken. Want die niet wilens blind is, kan het tegenwoordig overal zien, en niet het minst aan onze kerkelijke vergaderingen, hoe zij, die de reformatie tegenstaan, wat naam zij mogen dragen, zich in allerlei bochten moeten wringen, om aan

de klem der waarheid te ontkomen; kan het tegenwoordig zien, dat de strijd waarlijk de vraag geldt, of wij ons in de ambtelijke bediening willen gedragen naar het Woord des Heren, dan wel naar daarmede strijdige inzettingen van mensen. Er is maar éne keuze, waarbij de ziel die God vreest, vrede kan hebben.

Laten wij ons zelve dan niet beklagen, wanneer men ons beroerders noemt. Het voorrecht, uit genade, de stem des Heren te mogen gehoorzamen, wat er tegen opkome is groot genoeg, om daarvoor te dragen wat er altijd aan verbonden was. De discipel is niet boven de meester, noch de dienstknecht boven zijn heer. En zelfs van de Here Jezus zeide men voor Pilatus: hij beroert het volk.

H. H(oekstra).

1) Toen in 1886 en volgende jaren vele kerken in ons land gingen „dolerende” werden hier en daar ook kerkboden in het leven geroepen. Een bekende was die van Friesland waarvan Ds Sikkkel redakteur was. Een andere de „Utrechtsche Kerkbode”. Die stond onder leiding van de beide dolerende predikanten van Utrecht Ds G. Ringnalda en Ds H. Hoekstra. Ds Hoekstra werd een van de bekendste Geref. predikanten. Hij was een van de fijnste en vroomste figuren onder hen. Verscheidene bundels voortreffelijke preken gaf hij in het licht. Hij stierf in 1916. De hier bovenstaande Schriftoverdenking plaatste hij in het eerste nummer van de „Utrechtsche Kerkbode”, dat uitkwam 13 maart 1887, juist toen de kerkelijke procedure tegen hem, zijn collega en elf andere ambtsdragers, welke op hun schorsing zou uitloopen was geopend. In deze fijne, Schriftuurlijke, echt Geestelijke overdenking treden de onderscheidene aspecten die aan de doleantie zijn op te merken duidelijk aan het licht.

OM DE OPBOUW VAN JERUZALEMS MUREN DE DOLEANTIE IN VOORTHUIZEN

1. „Dolerende” Kerken

De gereformeerde kerken, die metterdaad gereformeerd willen zijn en blijven, herdenken in het jaar 1961, dat God voor vijf en zeventig jaar aan zijn kerk in deze landen een reformatie schonk. Het is de reformatie welke met de naam „doleantie” wordt aangeduid.

Gewoonlijk wordt als datum voor deze reformatie aangegeven de zestiende december. Op die dag vond namelijk de doleantie in Amsterdam plaats.

In de maand januari van het jaar 1886 waren in de hoofdstad van ons land vijf predikanten, twee en veertig ouderlingen en drie en dertig diakenen door het klassikaal bestuur van de Nederlands Hervormde Kerk waaronder de kerk van Amsterdam ressorteerde geschorst in de uitoefening van hun ambten vanwege hun trouw in het handhaven van de belijdenis en het recht van Christus' kerk. Deze ambtsdragers berustten voorlopig in de hun opgelegde straf om gelegenheid te hebben in hoger beroep te gaan. Zij appelleerden eerst op het provinciale kerkbestuur van Noord-Holland en daarna op de Algemene Synode van de Ned. Herv. Kerk. Tijdens hun schorsing onthielden zij zich dus zorgvuldig van alle ambtelijke arbeid. Maar wel hielden ze zondag aan zondag „bijbellezingen” in een aantal amsterdams vergaderzalen. Ten slotte werden deze mannen na een langdurige, omslachtige en vermoeiende procedure op één december 1886 definitief uit hun respectieve ambten ontzet.

Nadat dit vonnis was gevelde, verwierpen deze ambtsdragers evenwel de over hen uitgesproken kerkelijke vonnissen en traden op als kerkeraad van de Nederduitse Gereformeerde Kerk van Amsterdam. De eerste daad van deze aldus herboren kerkeraad was het breken met de „synodale hiërarchie”, welke reeds zeventig jaar wederrechtelijk over de kerk had geheerst en haar onmetelijke schade had toegebracht. En in onlosmakelijk verband met deze verwerping stelde de kerkeraad de oude, nooit wettig afgeschafte, kerkerorde, waarnaar de kerken meer dan twee eeuwen lang, tot 1816, hadden geleefd, opnieuw in werking. Of, met andere woorden: de kerkeraad wierp alles weg wat de aan zijn zorgen toevertrouwde kerk reeds zo lang had verhinderd in de volle zin van het woord **gereformeerde** kerk te zijn. Dat wil zeggen: een kerk welke haar geloof in Gods Woord beleed met de woorden van de drie formulieren van enigheid en haar kerkelijk leven inrichtte naar de dortse kerkerorde. Vanwege het onrecht dat de kerk van Amsterdam werd aangedaan doordat de overheid haar haar gebouwen en fondsen onthield, noemde de kerkeraad deze kerk een **dolerende**, oftewel **klagende** kerk.

In sobere, duidelijke woorden deelde de kerkeraad deze zijn op 16 december 1886 genomen besluiten mee. Hij maakte namelijk aan de gemeente bekend:

„1e. dat de Kerkeraad, wederom opgetreden zijnde, na kennis genomen te hebben van de beslissing op 1 December j.l. in de Amsterdamsche Tuchtzaak gevallen, besloten heeft

het juk der Synodale Hiërarchie af te werpen.

2e. dat de Kerkeraad daarop wederom in werking heeft laten treden de Kerkenorde, die hier voor de invoering der Synodale Hiërarchie, d.i. tot 1816, gegolden heeft.

3e. dat de Kerkeraad dientengevolge den vroegeren naam van: **Nederduitse Gereformeerde Kerk** weder heeft aangenomen.

4e. dat de Kerkeraad, na opgedane ervaring van de houding der machthebbers, het niet geoorloofd acht voorlopig zijn recht op de gebouwen, bezittingen en goederen der Gemeente te doen gelden, en uit dien hoofde, onder uitdrukkelijke reserveering van alle rechten, als **dolerende Kerk** optreedt...”¹⁾

Zoals nu de dag van de grote kerkhervorming der zestiende eeuw 31 oktober en die van de afscheiding, de 13de van diezelfde maand is, zo is nu de dag van de doleantie de 16de december.

Toch is de verbinding van de doleantie aan een enkele datum niet geheel juist. Naar haar typische aard is de doleantie namelijk vóór alles een gebeuren in een **plaatselijke** kerk. En daarom hebben alle kerken, die in de tachtiger jaren van de vorige eeuw „in doleantie gingen” ook een **eigen** doleantie-dag.

Ongetwijfeld was het breken met de synodale hiërarchie door de kerk van de hoofdstad het centrale gebeuren van de „Reformatie van '86”. Maar ze was daarin niet de eerste. Andere kerken waren haar reeds voorgegaan.

Eén van deze was die van Voorthuizen.

Maar behalve dat de kerk van Voorthuizen een der eerste dolerende kerken was, nam zij ook nog in ander opzicht een bijzondere plaats in de doleantie-beweging in. Rullmann verklaarde eens volkomen terecht, dat „het beginsel der doleantie” nergens „zuiverder beleiden” en „ernstiger in praktijk werd gebracht” dan juist in deze kerk.

Daarom en ook om wat ze voor de doleantie in heel het land heeft betekend, wordt de kerk van Voorthuizen wel de moederkerk der doleantie genoemd. Om daarom de doleantie in haar typisch karakter, in haar zuiverste gestalte te leren kennen, moeten we vooral letten op wat in de tachtiger jaren van de vorige eeuw in en door deze kerk geschiedde.

Het leek ons daarom goed toe nu we in „Opbouw” de doleantie willen herdenken een verhaal te geven van wat in Voorthuizen geschiedde. We geloven, dat door het simpele vertellen van wat daar gebeurde het eigenlijke van wat God in de doleantie aan zijn kerk gaf — en van haar vroeg! — het meest duidelijk voor ons zal komen te staan.

Voor we dat doen, moet evenwel eerst iets gezegd worden over de situatie in de Hervormde Kerk in de vorige eeuw. Anders kan men niet goed verstaan wat in Voorthuizen plaats greep.

2. Onder de tyrannie der hiërarchie

Zondag 7 januari 1816 is voor de kerk Gods in ons land een zo zwarte onheilsdag geworden als ze misschien wel nimmer heeft beleefd.

Op die dag vaardigde namelijk Koning Willem I een Koninklijk Besluit uit waarin een geheel nieuwe en uitermate verderfelijke kerkerorde aan de gereformeerde kerken bekend gemaakt en tegelijk met koninklijke autoriteit als een wet aan de kerken opgelegd werd.

Vanaf haar eerste optreden waren de Gereformeerde Kerken in ons land vrije, zelfstandige kerken. Ze hadden alle als belijdenis van haar geloof in het Woord van God de drie formulieren van enigheid aanvaard. Alle ambtsdragers moesten die ondertekenen. Als regel voor het kerkelijk-instituutaire leven gold, voor zover de overheid dat niet belette, de dortse kerkerorde.

Deze kerken kenden krachtens belijdenis en kerkerorde maar één kerkelijk „bestuur”. Dat was de kerkeraad van de plaatselijke kerk. Zo 'n kerkeraad was daarom ook de „hoogste” kerkelijke vergadering. De kerken van dorpen en steden die in een bepaalde streek dicht bij elkaar waren gelegen vormden samen een classis. Om de drie maanden werd een zogenaamde classikale vergadering gehouden bestaande uit afgevaardigden van alle tot één classis behorende kerken. De classes in één provincie gelegen lieten zich door afgevaardigden vertegenwoordigen in een provinciale of particuliere synode, welke één maal per jaar samenkwam. En de „meeste” — niet de „hoogste”! — vergadering, welke de nederlandse gereformeerde kerken kenden, was de generale synode, die geconstitueerd werd uit afgevaardigden van alle particuliere synoden. Zo'n generale synode moest volgens de kerkerorde om de drie jaar samenkomen. Maar vanwege de tegenstand van de overheid werd er na die van 1618/19 nooit meer één gehouden.

De taak van deze classikale en synodale vergaderingen, dat wil zeggen van de z.g. „meerdere vergaderingen”, was het hulp bieden aan de kerken en het oefenen van onderlinge, broederlijke tucht. Ook het behandelen van zaken, die naar haar aard niet door een afzonderlijke kerk konden worden afgehandeld. En als een lid van de plaatselijke kerk meende niet goed behandeld te zijn door de kerkeraad van de kerk waartoe hij behoorde, of van oordeel was dat er in die kerk iets scheef ging, kon hij zich tot zo'n „meerdere” vergadering wenden. Vrijwillig hadden de kerken zich voorts verbonden de besluiten, welke door die meerdere vergaderingen werden genomen voor „vast en bondig” te houden. Met deze restrictie evenwel, dat ze dat niet zouden doen als die besluiten naar hun overtuiging in strijd waren met de Heilige Schrift of de kerkerorde.

Op deze manier was naar de aanwijzingen van Gods Woord het kerkelijke leven van de Gereformeerde Kerken in ons Vaderland georganiseerd.

Het nieuwe reglement, dat Koning Willem I eigenmachtig aan de kerken oplegde veranderde deze kerkelijke orde radikaal.

Met één slag werden daardoor alle kerken opgesmolten in een „kerkgenootschap”, waar-

omtrent in het reglement werd gedecreteerd, dat alle leden van alle bestaande gereformeerde kerken daarvan „ledematen” waren. Van dit splinternieuwe kerkgenootschap was „het Sijnode” het hoogste kerkelijke bestuur. De leden van de eerste synode — evenals van alle andere kerkelijke besturen — werden nota bene alle door de koning benoemd. Daarna zouden ze door de nieuw gecreëerde kerkbesturen worden gekozen. De aanwijzing van een president en van een vaste secretaris geschiedde evenwel steeds door de koning. Voorts zouden de vergaderingen van de synode ook altijd worden bijgewoond door de minister van eredienst, die, zo hij dat wilde, vergezeld mocht zijn door zijn secretaris. De besluiten van de synode moesten bovendien door de Koning worden goedgekeurd voor ze rechtskrachtig waren. Ook werd nog uitdrukkelijk voorgeschreven, dat de leden van deze synode in geen enkel opzicht gebonden zouden zijn aan lastbrieven van de vergaderingen welke ze geacht werden te verleggenwoordigen.

De vroeger voor het kerkelijke leven zo uitermate belangrijke klassikale vergaderingen werden omgezet in een autocratisch „classikaal bestuur”. Het bestond uit een klein aantal predikanten en een paar ouderlingen of oud-ouderlingen en had een zeer grote macht over de kerken en de kerkeraden. Er bleef in de nieuwe orde ook nog wel een klassikale vergadering. Maar deze was niets meer dan een „dominees-college, dat behalve dat het dominees-belangen behartigde, ook enige invloed had op de samenstelling van het classikaal bestuur”. Ze was samengesteld uit alle predikanten der classis, „sommige ouderlingen” en kwam samen „op de laatste woensdag in Zomermaand ter bevordering der onderlinge liefde en bekendheid”.

Ook de kerkeraden verloren hun oorspronkelijke aard en betekenis. Het was volgens het nieuwe reglement zelfs zo, dat niet eens iedere kerk een kerkeraad behoefde te hebben. Het gevolg van de nieuwe verordeningen was, dat op vele dorpen de kerkeraad niet meer dan vier maal en soms zelfs maar één maal per jaar vergaderde. De kerkeraad „eens de slagader van het gereformeerde kerkrecht werd gedegradeerd tot laagste bestuurscollege”. Hij was in macht en bevoegdheid zelfs nog minder dan een plaatselijk afdelingsbestuur.

Op deze wijze werd de kerk onder de diktatuur van een door en door onkerkelijke hiërarchie geplaatst. Het hoogste gezag daarin kwam van bovenaf, namelijk van de Koning, die het meedeelde aan het hoogste bestuursorgaan, waarlangs het afdaalde naar de lagere besturen.

Uit deze enkele gegevens blijkt reeds overduidelijk dat Koning Willem I op revolutionaire, diktatoriale wijze de kerkelijke orde had omgezet. De kerken van onze Heer Jezus Christus werden door hem gesteld onder een aan het wezen daarvan vreemde heerschappij, waarvan hij zelf het hoofd was; en die deze kerken met brutaal geweld tyranniseerde. De martelaarskerk van ons land was, nog wel door een Oranjevorst, in ballingschap gevoerd. Zeker er werd tegen deze willekeur van Koning Willem I door de kerken, soms zelfs op voortreffelijke wijze, geprotesteerd. En dat protest was veel algemener dan men lange tijd meende. Maar de grote meerderheid der kerken en vooral van de predikanten aanvaardde de „nieuwe orde” onverschillig, dikwijls zelfs met enthousiasme. En het protest ertegen werd door de Koning en zijn ambtenaren op hooghartige wijze neergeslagen.

Op prachtige en vernietigende wijze heeft Groen van Prinsterer deze revolutionaire ingreep van Koning Willem I in het leven der kerk getypeerd. Onder de heerschappij van de revolutionaire ideeën, zo schreef hij, is de Gereformeerde Kerk „geadministreerd. Zij is een deel der Staatsmachine geworden, een Departement van Algemeen Bestuur. Er is een Ministerie van Eredienst ingesteld, geheel in de geest van het stelsel van Administratie, dat we van de Franse revolutie, in haar liberaal-despotieke ontwikkeling hadden geërfd. Er is naar de mening van het Bestuur een Kerk in de Staat, een soort van Kerk-Staat gevormd, waarin de leraars bijna ambtenaren, de ledematen, ook als zodanig, bijna als onderdanen worden beschouwd; waarin de Koning, die, als lidmaat der Gereformeerde Kerk, geen rechten dan die van ieder

lidmaat bezit, bijna als Regent en Opperhoofd aangemerkt werd”.

Ja, wat Koning Willem I met de kerk deed was schandelijk en verderfelijk. Terecht heeft iemand eens geschreven: „De fatale datum 7 januari 1816 was een Zondag: op de dag der vrijheid en der vreugde voor de Kerk des Heren werd haar slavernij bezegeld”.

* * *

Een van de verderfelijke daden, welke het nieuwe kerkbestuur onder autorisatie van de koning verrichtte was het veranderen van het ondertekeningsformulier voor predikanten.

De band van de kerk aan de belijdenis wordt zoals men weet speciaal gelegd door het formulier dat de aanstaande predikanten moeten ondertekenen. In de „oude bedeling” van de kerk, die van vóór 1816, werd een formulier gebruikt dat door de Dordtse Synode was vastgesteld: Door de ondertekening daarvan verklaarden de a.s. predikanten o.a. dat zij „van ganser harte gevoelen en geloven, dat alle artikelen en stukken der Leer in alles met Gods Woord overeenkomen”. Deze woorden zijn duidelijk en ondubbelzinnig.

In het nieuwe formulier stond heel wat anders. Daarin verklaarden de ondertekenaars namelijk, dat zij „de leer welke overeenkomstig Gods heilig woord in de aangenomen Formulieren van Enigheid is vervat, ter goeder trouw aan te nemen en hartelijk te geloven”.

Deze woorden klinken goed. Ze lijken heel veel op de vroegere. Zo sterk zelfs, dat de grote massa, zelfs de grote meerderheid van de predikanten, niet eens bemerkte, dat er in het formulier een ingrijpende verandering was aangebracht. Wanneer men deze formule zorgvuldig overweegt is deze evenwel toch wel duidelijk. Wie dit formulier ondertekende verklaarde immers, dat hij uit de formulieren van enigheid alleen die leer aannam en geloofde, welke naar zijn mening in overeenstemming was met de Schrift. Als men de geciteerde woorden met het juiste accent leest — n.l. zo: dat wij de leer, welke overeenkomstig Gods Woord, in de aangenomen formulieren is vervat aannemen en geloven — merkt men dat direct.

Deze nieuwe formule was evenwel niet alleen slecht — ze was ook immoreel. Men had haar namelijk, om de kerk te bedriegen, expres op deze listige wijze opgesteld. Had men geschreven wat men bedoelde, n.l. dat men de leer, welke in de aangenomen formulieren van enigheid is vervat aanneemt en gelooft, voor zover die naar het oordeel van de ondertekenaars met Gods Woord overeenkomen, dan zou ieder begrepen hebben wat er aan de hand was. En dan zou er zonder twijfel een storm van verontwaardiging zijn opgestoken! Maar, nog eens, zo deed men dat — één van de opstellers heeft het later publiek verklaard — expres niet. Men wilde de band aan de leer der kerk doorsnijden. Maar — voorzichtig, geleidelijk, om geen brokken te maken en geen onrust te veroorzaken.

Ook deze handelwijze van wat zich nota bene als het bestuur van een kerk, van een kerk van Christus, aandiende heeft Groen van Prinsterer vernietigend aan de kaak gesteld. „Men weet nu — zo luidde zijn requisitoir — dat door een subtiele verandering van het formulier hetwelk door de leraars wordt ondertekend, door een wel uitgedachte woordschikking, terwijl alles in schijn wordt behouden, alles inderdaad op losse schroeven werd gesteld. Liefst qualificeer ik deze handelwijze niet. Ook hebben zij die er voornamelijk de hand in gehad hebben, die moeite aan anderen bespaard; toen zij voor weinige jaren in de kreet van verontwaardiging over de mogelijkheid van zodanig bedrog hebben gedeeld; toen zij met de hatelijke naam van Jesuïtische streken hebben bestempeld wat zij daarna als een meesterstuk van vindingrijk vernuft, onder de dierbaarste trofeeën hunner kerkregering hebben gesteld”.

* * *

Niet lang nadat op deze listige, bedekte wijze in feite de leervrijheid in de kerk was ingevoerd geschiedde dat ook publiek en officieel.

De synode van 1841 sprak namelijk openhartig uit, dat de ondertekening van het nieuwe formulier niet insloot de „overeenstemming met al de artikelen en stukken der leer in de symbolische geschriften voorko-

mende, als in alles met Gods Woord overeenkomstig”. Neen, de leer waarover daarin werd gesproken was „in het algemeen de leer... gelijk die in haar aard en geest het wezen en de hoofdzaak uitmaakt van de belijdenis der Hervormde Kerk”. Een aantal jaren later — in 1854 — werden die termen „geest” en „hoofdzaak” in een nieuw ondertekeningsformulier opgenomen en zo officieel mogelijk vastgelegd. De aanstaande predikanten moesten van toen af verklaren, „dat zij des zins en willens zijn de geest en hoofdzaak der leer, welke in de aangenomen formulieren van enigheid der Nederlandse Hervormde Kerk begrepen is, getrouw te handhaven”.

Het is zonder meer duidelijk, dat de binding aan de belijdenis door het gebruik van deze termen aan een grenzenloos subjectivisme werd prijsgegeven. Omdat de synode op geen enkele wijs aangaf naar welke maatstaf moest worden uitgemaakt, welke de geest en de hoofdzaak van de leer der belijdenisschriften was, kon — en moest! — iedere ondertekenaar die zelf kiezen.

Het gevolg van deze verscheuring van de band aan de belijdenis was, dat een bandeloze leervrijheid in de Ned. Herv. Kerk ontstond.

In een bezwaarschrift dat in 1862 aan de Synode werd gericht werd daarvan o.a. gezegd: „Van onze kansels worden de heiligste waarheden des Evangeliums geloofend en bespot; de Heiland verlaagd tot een uitstekende zedeleraar, Zijn wonderen als fabelen voorgesteld, de Apostelen tot valse getuigen gemaakt; de leer der vrije genade heeft voor die der zelfontwikkeling plaats gemaakt... duizenden zijn ten gevolge van dit alles feitelijk uit de Kerk gebannen, duizenden zuchten tevergeefs naar het heilig avondmaal. Een grote menigte kinderen ligt ongedoopt. Onkundigen worden verleid, onnadenkenden in slaap gewiegd, den kinderen het ongelooft ingescherpt”.

De synoden trokken zich evenwel van deze en dergelijke klachten niets aan. Zij maakten zich van deze levenskwestie der kerk af met nietszeggende, hooghartige, kwasi-vrome, soms zelfs met huichelachtige frasen.

In 1865 verklaarde de synode nota bene dat het „boven de macht der Synode” ging „de toestand der Kerk te reinigen en haar leer te handhaven”. En in 1886 deed zij zelfs een uitspraak die de meest ongelimiteerde leervrijheid proklameerde. Zij schreef namelijk: „Omdat onze Kerk de Volkskerk is, en dus in haar midden nawerkt wat in de tijd gist, hebben de Kerkelijke Besturen zoveel mogelijk aan ieders geweten overgelaten, om te bepalen of hij in de Hervormde Kerk zou kunnen blijven en arbeiden”. En zij ging met deze eerbiediging van de gewetensvrijheid zelfs zo ver, dat zij het geheel aan het geweten van de predikanten overliet of ze de kinderen de christelijke doop zouden toedienen, dan wel een doop „in de naam der gemeente”, of „tot geloof, hoop en liefde”, of „tot inwijding in het christendom”, of zelfs in niemands naam! Men besefte er blijkbaar niets van dat men door zulke „dopen” toe te laten de kerk ontbond en ophief.

* * *

Op deze beangstigende wijze waren de kerkbesturen rusteloos bezig met de vernietiging der kerk.

Wel trok de regering zich langzamerhand uit het bestuur van de kerk terug. In 1842 verscheen een Koninklijk Besluit waarin bepaald werd, dat de regering zich niet (langer) bevoegd achtte om in kerkelijke geschillen te beslissen. In 1852 kwam er, mee tengevolge van dit zich terugtrekken der regering uit de kerkelijke aangelegenheden, een algemene herziening van het Reglement tot stand. Maar deze verandering betekende geen wijziging in de diktatoriale hiërarchie waarmee Koning Willem I de kerk had gezegend. De z.g. „bevrijding” van de kerk was niets dan een schijnvertoning. Ze leek op het doen van een grote mogendheid, die zich uit een bezet land terugtrekt na dat volledig en definitief in de macht van haar satellieten te hebben overgegeven! En de synode kreeg krachtens het nieuwe reglement nota bene „de hoogste wetgevende, rechtsprekende en besturende macht” in de kerk.

Wat er in 1852 plaats vond, zo schreef Groen van Prinsterer, was in feite niet anders dan dit, dat de Kerk aan handen en voeten gebonden, door de Staat aan de Synode werd uitgeleverd. Aan een synode, die in

Vergeet niet uw familie-advertenties ook in „Opbouw” te plaatsen!

naam „orgaan der kerk, maar inderdaad creatuur van het Gouvernement” was, een „caesaropapistisch schepsel, dat, tot handhaving van de kerkleer geroepen, integendeel, de verkondiging van het ongelof tot in het nec plus ultra van anti-christelijke ontwikkeling handhaaft”. „De vrijheid van 1852” was niets anders dan „voortzetting der slavernij onder gewijzigde vorm”. De synode was van „Staatscreatuur”, zoals zij sinds 1816 was, „een vrije losbandige Staats erfgename” geworden. En onder haar regime werd de kerk „een vereniging, waaruit de Godlooche naar, zolang hij zelf zich de naam van Godlooche naar niet geeft” niet mocht of kon worden geweerd. Maar wel „een ieder, die, onvatbaar om zich tot de hoogte dezer algemeen Christelijke verbroedering te verheffen, in een kerkelijke verbindtenis met Godlooche naar bezwaar” vond.

Zo ontardde de Ned. Herv. Kerk langzamerhand „door grenzenloze leervrijheid in een Academie van gelovige en ongelovige wetenschap”, in een „wetenschappelijk disputercollege”, waar men naar een onbekende Godheid en naar een verborgen leer der Godzaligheid” zoekt.

Een half jaar voor zijn dood gaf Groen nog deze situatie-tekening: „Het Hervormde Kerkgenootschap week telkens meer van de Evangelische belijdenis af. Voor weinige jaren werd sidderend gevraagd: „Is er nog een Gereformeerde, een Protestantse, een Christelijke Kerk?” Thans is men, bij grenzenloze leervrijheid, tamelijk gerust”.

In zijn meesterlijke brochure „Vrijmaking der Kerk” heeft de jonge Dr. Kuyper de situatie waarin de Ned. Herv. Kerk zich in die dagen bevond op duidelijke wijze getekend. Hij schreef dit:

„Zonder naar het recht der Kerk te vragen, zonder te letten op de natuur van haar eigenmachtig leven, zonder kennis van haar geschiedenis, wierp te Staat zich als voogd over onze Gereformeerde gemeenten op. Vond goed onze Gereformeerde kerken al te zaam onder curatele te stellen, en haar een bestuur en een daarmee samenhangende organisatie op te dringen, die sinds 1816 tot op de huidige dag onder de naam van synodaal bestuur en synodale organisatie hebben bestaan.

Dit geschiedde door het Kon. besluit van 7 januari 1816 no 1, en riep deze driedubbele misstand in het leven.

Vooreerst, dat in strijd met onze Gereformeerde beginselen, de vrijheid der kerken door staatsmacht gebonden werd.

Ten tweede, dat, alsmede in strijd met die beginselen, de zelfstandigheid der kerken werd opgeheven in het kunstmatig mechanisme van een kerkgenootschap.

Ten derde, dat, niet minder in strijd met de eis van het Gereformerd beginsel, de geestelijke band der Gereformeerde kerken verbroken werd, om door een ongeestelijke reglementaire band te worden vervangen.

Van alle zijden was dus het leven onzer Gereformeerde kerken geweld aangedaan, en zonder de minste verbloeming moet het luide worden uitgesproken, dat de gehele schepping van het „Nederlands Hervormd kerkgenootschap” onder de van Staatswege ingestelde Synode, daarom nooit door Gereformeerde kerken aanvaard kan worden, omdat ze in beginsel en wezen zo sterk mogelijk **Anti-Gereformeerd** is”.

Over de zogenaamde „vrijmaking” van de Hervormde Kerk in 1852 schreef Kuyper:

„Wil men weten, hoe dwaas het is van vrijmaking der kerk door het reglement van 1852 te spreken?

Stel u dan voor.

Gij zijt in 1816 onder curatele van de heren A en B gesteld, terwijl aan genoemde heren in enige artikelen is voorgeschreven, hoe zij uw goederen beheren zullen.

In 1852 wordt op verzoek van genoemde heren een door hen voorgestelde wijziging in die artikelen door de kantonrechter goedgekeurd.

Dus zijt gij vrij!

Neen, maar nog onder curatele! Natuurlijk zo goed als vóór '52”.

Met een prachtig beeld verduidelijkt Kuyper ten slotte wat met de Gereformeerde kerken in 1816 ij 1852 was geschied.

„Vang een vogel in de vrije lucht.

Sluit die eerst op in een kooi.

Neem hem dan uit de kooi, en bind hem met een koord aan de kruk, — en gij zult een duidelijk beeld hebben, van wat de Staat in 1816 en 1852 met de Gemeenten Christi in deze landen heeft gedaan.

Die „vogel in de vrije lucht”, was onze hervormde gemeente van vóór 1816.

Die „vogel in de kooi”, is ze door het Besluit van 1816 geworden.

Die „vogel op de kruk”, is ze thans in het Besluit van '16 in dat van '52 verzwakt”.

Zo was de situatie van de Herv. Kerk in de vorige eeuw.

3. Tussen duister en licht

De kerk van Voorthuizen onderscheidde zich in het begin van de vorige eeuw in niets van het gemiddelde type der vaderlandse kerken uit die tijd. De leden ervan waren, speciaal des zondags, alleszins godsdienstig. De dominees preekten er getrouw over God als de liefdevolle Vader van alle brave mensen; over Jezus, die, van hemelse afkomst zijnde, een verheven voorbeeld van menselijkheid voor de mensheid had nagelaten en over de mensen, die, als zij op God vertrouwden en Jezus navolgden in de weg van braafheid, deugd en godsdienstigheid ongetwijfeld de eeuwige zaligheid zouden beërven.

Zoals in heel veel plaatsen was er evenwel ook in deze kerk een groep, een kern, die beseftte dat die leer een geheel andere was dan die welke God in de Heilige Schrift openbaarde. Mee als vrucht van de lectuur der „oude schrijvers” hadden deze incusen nog enig besef van de radikale verdorvenheid en de onmetelijke schuld van de mens. Ze waren er ook diep van overtuigd dat een mens „uit en van zich zelf” geen goed kon doen, ja, geneigd is tot alle kwaad. En ten aanzien van de zaligheid wisten ze één ding met rotsvaste zekerheid, namelijk dat die uitsluitend en alleen verkregen kon worden dank zij Gods soevereine genade, op grond van het zoenoffer van Jezus Christus en door de onoverwinnelijke, wederbarende werking van de Heilige Geest. Deze mensen kerkten niet bij hun eigen predikant. Ze konden van diens plicht- en deugd leer niet „leven”. En daarom trokken ze 's zondags naar de kerken in de omtrek waar de „oude waarheid” nog onvervalst werd geboodschapt. Ze zaten dan onder het gehoor van predikers als ds Detmar van Ede of ds Callenbach en ds de Hoest van Nijkerk.

De prediking van deze mannen droeg op deze wijs ook vrucht in de kerk van Voorthuizen. En wel in zulk een mate, dat de begeerte naar een Schriftuurlijke prediking in de eigen kerk algemeen werd. Dat wil zeggen: naar een prediking waarin het ging over een arm zondaar die in en van zich zelf niets bezat dan zonde, schuld en ongerechtigheid, ja onbekwaam was tot enig goed en geneigd tot alle kwaad — én over een rijke Christus, die juist voor zulke arme zondaren de toorn Gods gedragen, de wet Gods vervuld en zo een volkomen zaligheid had verworven. Een zaligheid, die de mens geschonken werd zonder enige verdienste zijnerzijds als gave van Gods wonderbare genade.

Als gevolg van dit algemeen verlangen kreeg Voorthuizen in het midden van de vorige eeuw achter elkaar een paar predikanten die weer het evangelie verkondigden. De eerste, Van de Bijtel, preekte wel de „algemene verzoening”, maar hij verkondigde toch een God die goddelozen rechtvaardigt om niet en een Christus die zondaren verlost uit louter genade. Door zijn arbeid werd de gemeente gebouwd in het geloof. Er kwam ook belangstelling voor en zorg over wat in de Hervormde Kerk gebeurde. In zijn dagen zonden zelfs honderd vier manslidmaten van de kerk van Voorthuizen aan de Algemene Synode van de Hervormde Kerk een adhaesiebetuiging met een adres van het classikaal bestuur van Harderwijk waarin om handhaving van de belijdenis werd gevraagd!

De opvolger van ds Van de Bijtel — ds Mense — was méér gereformeerd dan zijn voorganger. Hij maakte veel werk van de

catechisatie. Ook richtte hij een jongelingsvereniging op. Op het werkprogramma daarvan kwam, naast de behandeling van de Bijbelse Geschiedenis, ook voor de bestudering van de Nederlandse Geloofsbelijdenis. Daardoor ontwaakte in de kerk de lust tot onderzoek. En kreeg men al meer oog voor wat naar gereformeerde confessie de kerk van Christus is, moet zijn en doen. Het kerkelijk leven begon te bloeien.

Helaas volgde na zijn vertrek een terugslag. Dat kon in de Hervormde Kerk zó maar gebeuren. Een misslag bij het beroepingswerk, een verandering in geloofsovertuiging van de dominee — en een gemeente „zat” met een predikant die het volle evangelie niet of niet meer verkondigde. Gemeenten en kerkeraden konden daar niets aan doen. Er was nu eenmaal volstrek „leervrijheid” in de vaderlandse kerk!

Maar deze trieste tijd ging spoedig weer voorbij. Want in 1873 deed ds H. W. van Loon zijn intree in Voorthuizen. Deze was voluit gereformeerd! In Amsterdam ging hij in 1886 met de doleantie mee. Tijdens zijn ambtsbediening in Voorthuizen kwam daar de gereformeerde belijdenis steeds meer in ere. In de gemeente begon men in die tijd ook De Heraut te lezen. Mee ten gevolge daarvan gingen de ogen open voor de zonde der kerk en voor de wijze waarop kerkherstel mogelijk was. Er ontwaakte bij velen Schriftuurlijk kerkbesef.

Toen na ds Van Loon een leerling van Prof. van Oosterzee in Voorthuizen zijn intree had gedaan kon deze de gemeente niet meer ten volle bevredigen. In het voetspoor van zijn leermeester preekte hij „de grote hoofdwaarden des Christendoms”, zonder de nadruk te leggen op de „kenmerkend-gereformeerde leerstukken”. Bovendien legde hij zich in feite neer bij de bestaande verhoudingen en toestanden in de Hervormde Kerk.

Maar de Voorthuizer broeders lieten hun predikant niet met rust. Zo gebeurde het op een tweede Kerstdag dat een diaken met zijn dominee een gesprek voerde waarin hij ronduit verklaarde dat er wat hem betrof géén synodale reglementen en bestuursorganisatie in de kerk bestonden! En hij drong er bij zijn predikant op aan met de zonde en de afval van de kerk ernst te maken.

Inderdaad volgde ds Briët — zo heette deze predikant — dit advies op. Hij ging de toestand waarin zich de Hervormde Kerk bevond bestuderen en toetste die aan de Schrift en de confessie. Zo kreeg hij oog voor de kerkelijke zonde en nood. En voorts, zoals dat met veel predikanten in die dagen het geval was, gingen zijn ogen tegelijk steeds meer open voor de diepte en de rijkdom van de reformatische prediking. Van „algemene verzoening” was in zijn preken geen sprake meer. Het werd de gemeente nu op het hart gebonden „dat de genade particulier is”.

Toen een van de ouderlingen er ds Briët op wees, dat de belijdenisvragen, welke door de synode waren opgesteld bedriegelijk waren, omdat zij onderwerping vroegen aan de synodale reglementen die vierkant ingingen tegen de waarheid Gods, waarin de jonge ledematen verklaarden te geloven, stelde hij voortaan inplaats van de synodale vragen die „van het Kort Begrip”. Evenzo ging ds Briët van harte akkoord met het voorstel van een van de ouderlingen om voortaan niemand tot lid van de kerkeraad te benoemen die niet bereid was instemming te betuigen met de drie formulieren van enigheid. Op deze wijze werd de kerk geleidelijk gedrongen naar een leven overeenkomstig de gereformeerde belijdenis en kerkorde. Kortom: er was een begin van reformatie.

4. Een ongewoon beroep

In het voorjaar van 1884 vertrok ds Briët naar Gorinchem. Daardoor raakte de kerk van Voorthuizen vakant.

Een vakature betekende voor de Schriftgetrouwe kerken in die dagen een grote zorg. Ten gevolge van een wijziging in de kerkelijke reglementen kon sinds 1866 de gemeente een beslissende invloed uitoefenen op de verkiezing van ouderlingen. Het gevolg daarvan was, dat een groot aantal kerkeraden „om” gingen.

Ze werden van „modern”, „orthodox”. Dat liet zich zoals van zelf spreekt onmiddellijk ook in het beroepingswerk merken. De orthodoxe predikanten in de Herv. Kerk werden ten gevolge daarvan bedolven onder de beroepen. Als gevolg van deze nieuwe situatie begonnen onderscheidene predikanten meer orthodox te preken. Deden ze het niet dan was het voor hen met het beroepen-worden gedaan. De kerkeraden beseften ter dege, dat ze ook daarom bij het uitbrengen van een beroep voorzichtig moesten zijn. Voorts waren er zeer veel predikanten die in hun prediking van de „weg der zaligheid” wel gereformeerd waren, maar zich van de ongerechtigheden in de kerkregering niets of weinig aantrokken. Dat de synode de deuren van de kerk steeds wijder open zette voor leden en predikanten die Gods onfeilbaar woord en Christus als de enige Zaligmaker verwierpen, deerde hen feitelijk niet. Als ze maar ongehinderd konden preken zoals zij dat wilden verlangden ze niets meer.

De kerkeraad van Voorthuizen was, toen deze vakature ontstond, er unaniem van overtuigd, dat een predikant moest worden beroepen, die de volle raad Gods tot onze verlossing verkondigde, maar tegelijk ook overtuigd was van het diepzondige van het hiërarchische kerkbestuur en de daardoor in het leven geroepen kerkelijke praktijken. En die bovendien ook bereid was metterdaad alles in het werk te stellen om in de weg des Heren te komen tot een kerkelijk leven, dat geheel was ingericht naar het woord van God en dus ook naar de op Gods woord gegronde confessie en kerkorde.

Al heel gauw werd bij de voorbereiding van het beroepingswerk de naam van dr Van den Bergh van Schaarsbergen genoemd.

Deze predikant had onder het vrome kerkvolk een zeer goede naam. Ieder wist met volkomen zekerheid, dat hij in hart en nieren gereformeerd was. Maar — hij had in de vier jaar die hij in Schaarsbergen had gestaan reeds meer dan veertig beroepen ontvangen! En daaronder van de kerken van Haarlem, Leiden, Utrecht, Rotterdam en Amsterdam. Was het niet dwaas dat een dorpskerkje als dat van Voorthuizen een zo gezocht predikant beriep? Toen de consulent, ds Ris Lambers van Barneveld hoorde dat de Voorthuizers dr Van den Bergh wilden beroepen schudde hij het hoofd en verzekerde dat een beroep op deze dominee vergeefse moeite zou zijn. En ds Vlug van Nijkerk lachte de Voorthuizer broeders een beetje uit! Hun keus was voortreffelijk, daar niet van. Maar een man die voor reeds meer dan veertig beroepen had bedankt kwam zeker niet naar Voorthuizen!

De kerkeraad liet zich evenwel door deze en soortgelijke menselijk-al-te-menselijke overwegingen niet beïnvloeden. Hij besloot een commissie naar Schaarsbergen te sturen om dr Van den Bergh te „horen” en hem te polsen over een eventueel beroep. Op 25 mei gingen de broeders op reis naar het kleine dorpje ten noorden van Arnhem. Nadat zij met ontroering naar de preek hadden geluisterd gingen zij naar de pastorie. En daar hoorden ze iets dat ze allerminst hadden verwacht!

* * *

Om te kunnen verstaan wat dr Van den Bergh hun daar zei, moet men weten, dat deze langzamerhand, na veel wikken en wegen, veel strijd en vooral veel gebed tot een vaste overtuiging gekomen was omtrent zijn positie van gereformeerd predikant — dat wil zeggen: van predikant, die in zijn ambtelijke dienst in alles alleen Christus wilde volgen — in de Ned. Herv. Kerk van die dagen.

Van den Bergh was er diep van overtuigd, dat hij door God was geroepen om herder-eneraer te zijn in de kerk van Jezus Christus. Het brandde als een vuur in zijn binnenste, dat hij in zijn arbeid als dienaar des Woords in alles alleen moest leven uit het woord des Heren — wat voor hem ook insloot: in innige gebondenheid met de gereformeerde belijdenis en kerkorde. Maar — in de door de synode der Herv. Kerk opgestelde beroepsbrief, die ook hij had ondertekend, stond dat hij zijn ambt moest bedienen in stipte gehoorzaamheid aan de reglementen der kerk!

Het was nu voor Van den Bergh successief volkomen duidelijk geworden, dat het ten enemale onmogelijk was als ambtsdrager zowel in het geloof in de Schrift als in gehoorzaamheid aan die reglementen te leven. De door die reglementen in het leven geroepen

en gehouden hiërarchische heerschappij over het erfdeel van Christus en de door diezelfde reglementen mogelijke gemaakte en beschermde Christusverloochening, vloekten met wat God in zijn woord over het leven der kerk had voorgeschreven.

Van den Bergh zag het ten slotte zo: Enerzijds was hij door Christus bekleed met het heilig ambt van dienaar des Woords in Gods kerk. Maar anderzijds was hij, krachtens dat wat hij in de synodale beroepsbrief had ondertekend, ook bestuurder van het in 1816 in het leven geroepen Hervormde Kerkgenootschap, dat de lochenaars van Christus niet alleen op de kansel en in de kerkregering duldde, maar ze daar zelfs beschermde en tot op de hoogste posten liet regeren. Enerzijds was het zo, dat God hem verantwoordelijk stelde voor de opbouw van zijn gemeente overeenkomstig zijn woord. Maar anderzijds was hij, als lid van een hiërarchisch bestuur dat zich wederrechtelijk van de heerschappij over Christus' kerk had meester gemaakt, ook verantwoordelijk voor al de kerkverwoestende daden welke dat bestuur dag aan dag bedreef. Hij was in feite drager van tweeërlei ambt. Dat wat Christus hem had geschonken en dat wat de kerkelijke hiërarchie hem had opgelegd. Die twee waren evenwel zonder meer onverenigbaar. Ja, ze vloekten met elkaar. Zo was er in zijn leven gekomen gehoorzaamheid en ongehoorzaamheid, trouw en ontrouw aan Jezus Christus. Hij was tegelijk bezig met het bouwen en met het breken van de kerk. Kortom: hij was in de kerk geworden tot een hybridische, tweeslachtige figuur, waarin waarheid en leugen, neen niet tezamen verbonden waren, maar tegen elkaar opbotsten en met elkaar vloekten. Deze valse, onwaarachtige positie was uiteindelijk voor hem een verschrikking, een obsessie, ja een zonde en schuld geworden, die hem de blijdschap in God en de vrede des harten roofden.

* * *

Terwijl hij in deze gemoedsgesteldheid verkeerde kwamen de Voorthuizers met Van den Bergh spreken over een beroep.

Zijn direkte en enige reactie daarop was dat hij de kerkeraad ten sterkste ontried een beroep op hem uit te brengen. Hij zou namelijk alleen dan een beroep van een kerk ernstig in overweging kunnen nemen als de kerkeraad daarvan verklaarde, dat de beroepen predikant de gemeente, neen niet slechts zou mógen, maar metterdaad zou moeten leren en regeren uitsluitend en alleen naar de eis van Gods woord. En indien zo'n kerkeraad tevens beloofde dat woord te zullen gehoorzamen, ook als het er op aan zou komen. Alleen als een kerkeraad een dergelijke verklaring aflegde geloofde Van den Bergh, dat de Here hem van de kerk van Schaarsbergen zou willen losmaken.

Merkwaardig was wat ongeveer in diezelfde tijd gebeurde. Dr Van den Bergh ontving namelijk in die dagen een beroep naar de kerk van IJlst. Hij zei tegen de ouderlingen daarvan toen ze hem de beroepsbrief brachten hetzelfde als hij aan de commissie uit Voorthuizen had meegedeeld. De IJlster ouderlingen hadden de door Van den Bergh gestelde voorwaarde op staande voet aanvaard! Maar het gevolg daarvan was dat IJlst direkt daarna een **bedankbrief** ontving! Een dergelijke haast vloekte naar Van den Bergh's overtuiging met de ernst van de zaak waar het daarbij om ging. Wie zó ondoordacht tot iets zó gewichtigs besloot miste ernst, overzag niet de konsekwenties van wat hij deed en zou, als hij moest waar maken wat hij had beloofd, waarschijnlijk wel terugdeinzen.

De broeders uit Voorthuizen waren niet zo snel met hun antwoord. Ze brachten de zaak in de vergadering van de kerkeraad. Deze wist dat heel de gemeente dr Van den Bergh tot predikant begeerde. En na ernstig biddend beraad namen ze het gewichtige besluit de dominee van Schaarsbergen te beroepen.

* * *

Enkele dagen nadat dit besluit was gevallen kwam het bericht dat Van den Bergh naar Voorthuizen wilde komen om de gemeente toe te spreken en daarna een samenspreking te hebben met de kerkeraad. Daarin wilde hij deze speciaal nog eens herinneren aan de voorwaarde waaraan de kerkeraad zou hebben te voldoen vóór hij het op hem uitgebrachte beroep ernstig in overweging zou kunnen nemen.

UIT DE INHOUD :

Wie de beroerders zijn	H. H.
Om de opbouw van Jeruzalems muren	C. V.
Belijden en Belijdenis (III)	H. J. J.
Kerknieuws	
Groot Kerstconcert Geref. Lyceum R'dam	
Ontvangen giften voor de bouw van kerkje te Kitzbühel	

Op dinsdag drie juni kwam dr Van den Bergh in Voorthuizen.

Het trof, dat juist op die dag in het hotel „De Vergulde Wagen” de predikanten van de ring Harderwijk een vergadering hielden. Een ouderling verzocht hun ook in de kerk aanwezig te zijn. Allen gaven aan dit verzoek gehoor. Ze beleefden een indrukwekkend uur.

Bij de aanvang van de bijeenkomst legde ds Van den Bergh de gemeente de belijdenis op de lippen: Een stroom van ongerechtigheden had de overhand op mij. . . . Daarna sprak hij over Daniël 9 : 17—19: „En nu, o onze God, hoor naar het gebed Uws knechts, en naar zijn smekingen; en doe Uw aangezicht lichten over Uw heiligdom, dat verwoest is; om des Heren wil. Neig Uw oor, mijn God, en hoor, doe Uwe ogen op, en zie onze verwoestingen, en de stad, die naar Uw Naam genoemd is; want wij werpen onze smekingen voor Uw aangezicht niet neder op onze gerechtigheden, maar op Uw barmhartigheden, die groot zijn. O Heere, hoor, o Heere, vergeef, o Heere, merk op en doe het, vertrek het niet! (= stel het niet uit). Om Uws zelfs wil, o mijn God! Want Uw stad, en Uw volk is naar Uw Naam genoemd”.

In een diep ernstige toespraak over dit profetische woord wees dr Van den Bergh vóór alles op de verwoesting van Gods heiligdom in die dagen. De kerk van Christus was in diep verval, in een nieuwe ballingschap. Ze beging de gruwelijke zonde jaar in jaar uit mannen als predikers toe te laten die brutaalweg van de kansel de Christus der Schriften loochenden en de verzoening door zijn bloed. De kerk was reeds lang niet meer een licht dat uitstraalde in de maatschappij. Zij was niet meer een zoutend zout in het volksleven. Vooral in de grote steden was de toestand ontstellend. Hoe konden in Amsterdam de predikanten doen wat God van hen vroeg in het dienen der gemeente als elk van hen voor zeven duizend zielen verantwoordelijk was? Er werd wel heel veel zorg besteed aan bouwen! En wat maakte men zich druk over „vormen” — de doop en de bevestiging van lidmaten moest vooral „plechtig” geschieden! Maar allerwege ontbrak het „wezen” van de kerk en het kerkelijke leven. Een teken van het verval der kerk was ook het grote aantal vacatures daarin. Drie honderd gemeenten misten een eigen herder! Maar bovenal was toch de zonde, de gruwel in de kerk, dat de Christus door een groot aantal predikanten niet werd gepredikt als de Zoon Gods en de volkomen Zaligmaker. Aan 't eind van zijn aangrijpend woord wees Van den Bergh er op, dat de Here zijn kerk weer in vrijheid zou stellen, — ja, maar alleen als de gemeente die zocht in de weg van berouw, boete, bekering.

Na deze, ook door de bewogenheid, de waarachtigheid waarmee ze gesproken werden, ontroerende woorden liet Van den Bergh de gemeente de bemoedigende psalm zingen: Hoopt op de Heer gij vromen — is Israël in nood er zál verlossing komen. . . .!

Nadat de gemeentelijke samenkomst was beëindigd maakten heel veel Voorthuizers gebruik van de gelegenheid om de zo zeer begeerde dominee de hand te geven en te „verzoeken” — namelijk om naar Voorthuizen te komen. Ook de predikanten van de ring Harderwijk spraken de wens uit, dat zij Van den Bergh spoedig in hun midden mochten zien.

Tot het protocol van het bezoek van een predikant aan de gemeente die hem beroepen had behoorde van ouds ook het bekijken van de pastorie, het dorp, de omgeving enz.

Dat gebeurde ook toen. Maar het viel allen

Een „geschenkabonnement” — Opbouw wordt beslist gewaardeerd. Gaat U óók iemand hiermee verrassen? Opgeven aan de administratie, Slotlaan 220, Zeist.

op dat Van den Bergh voor dat alles zeer weinig interesse toonde. Zelfs de prachtige pastorietuin — het was een park! — met zijn hoge linden en beuken, zijn mooie slingerpaden en moestuin, alles in volle zomertooi, boeiden hem, die toch een groot natuurvriend was, blijkbaar heel weinig. Even slechts werd hij getroffen door de inscriptie boven de pastoriëdeur: Gesticht door liefdegaven.

Maar in de daarna volgende samenspreking met een commissie uit kerkeraad en kerkvoogdij kwam Van den Bergh in volle aktie.

Hij informeerde zeer gedetailleerd naar de toestand van de gemeente. Blij was hij verrast door de mededeling dat de kerkeraad metterdaad tucht oefende op de leer en het leven van de leden der kerk. En het deed hem bijzonder goed te horen dat de wezen niet naar gestichten werden gezonden maar in gezinnen van de eigen gemeente werden verzorgd. Vooral de diep gezonken toestand waarin de Hervormde kerk als geheel verkeerde werd opnieuw indringend besproken.

Aan het eind van de samenspreking wees Van den Bergh nog eens, en met grote ernst, op de voorwaarde, aan de vervulling waarvan voor hem onlosmakelijk het met ernst in overweging nemen van het beroep verbonden was. Daarbij verzweeg hij niet dat aan het aanvaarden ervan grote risico's waren verbonden. Ten slotte verzocht hij de kerkeraad hem binnen veertien dagen bericht te zenden over deze voor hem allesbeheersende zaak.

Na het bezoek van dr Van den Bergh braken voor de kerkeraad van Voorthuizen spannende dagen aan.

Hij moest een beslissing nemen die van zeer grote betekenis was.

Wat de kerkeraad ook zou doen — de voorwaarde die dr Van den Bergh had gesteld aanvaarden, of verwerpen — het zou in het leven van de kerk van Voorthuizen, en misschien wel van die van het hele land, zeer diep ingrijpen.

De broeders van de kerkeraad waren er zich ten volle van bewust waar het om ging.

Als zij aanvaardden wat dr Van den Bergh vroeg, dan maakten zij zich in beginsel los van de hiërarchie, die de kerk beheerste, dan braken zij in principe met het Hervormde Kerkgenootschap. Dat was een hachelijke onderneming. Want een hiërarchie in de kerk laat ontzaglijk veel toe in de door haar geregeerde kerk. Soms zelfs, zoals ook de Voorthuizers heel goed wisten, de brutale verlooening van Jezus Christus als de Verlosser der wereld. Maar wat ze nooit toelaat, wat ze niet kan toelaten omdat dat haar ondergang is, dat is het aantasten van haar macht! Als dat gebeurt worden de dragers van de hiërarchie bestuursmacht onverzettelijk, hard, meedogenloos. Al zijn ze overigens ook de vriendelijkste en meest welwillende mensen.

Dat had Hendrik de Cock ervaren in de dertiger jaren. Toen haalden de hiërarchen van de Hervormde Kerk zelfs het schandalige stuk uit de regering officieel te verzoeken de Afscheidenen strafrechtelijk te vervolgen.

En dat had ook Kohlbrügge, de machtige prediker van Gods genade, ondervonden. Nadat de lagere besturen van de Hervormde Kerk hem door middel van allerlei chicanes buiten de kerk hadden gehouden, werd hem ten slotte door de hoogste instantie de kerkdeur voor de neus dichtgesmeten, met de, hun diepste intenties, ondanks hen zelf, meedogenloos onthullende, woorden: „Rust willen we hebben, rust, rust!”

Ja, de broeders van Voorthuizen wisten dit alles en nog veel meer!

En daarom vergaderden ze in de komende dagen keer op keer.

Het trof bijzonder goed dat juist in die dagen hun vroegere predikant Ds van Loon in Voorthuizen was. Hij bracht daar zijn vacantie door. Hij was voor de kerkeraad de trouwe raadsman die hem voortdurend wees op de weg van de gehoorzaamheid aan Jezus Christus.

Na dagen van overleggen, wikken en wegen en vooral van gebed kwam de kerkeraad tot een beslissing. Hij stelde unaniem de volgende verklaring op:

„Ondergetekenden, leden van de Kerkeraad der Gereformeerde Kerk van Voorthuizen, overtuigd, dat alle menschenwoord moet zwichten voor het Woord van God en dat alle menselijk gezag rechtstreeks afvloeit uit Koning Jezus, verklaren den WelEerw. Heer Dr Mr W. van den Bergh als hun leraar te zullen erkennen en ontvangen, ook wanneer deze de toegezonden beroepsbrief wijzigen en daarna ondertekenen zal, mits deze wijzigingen in overeenstemming zijn met Art. 32 van de Belijdenis des Geloofs der Gereformeerde Kerken in Nederland”.

Wat in deze sobere woorden werd uitgesproken was ten volle een beslissing des geloofs.

Het was een losmaken van de predikant — maar tegelijk ook van de beroepende kerk! — uit alle band die niet was naar het woord van God.

Het was het vreugdevolle opnemen van het zachte juk van Christus ook ten opzichte van heel het kerkelijke leven.

Het was in beginsel de vrijmaking van de kerk, zó, dat ze weer kon staan en leven in de vrijheid waarmee Christus haar had vrijgemaakt.

Het was als een verbond, gesloten met de God en Vader van onze Here Jezus Christus om als kerk weer oprecht te wandelen voor zijn aangezicht.

Twee dagen later trok dezelfde commissie die Van den Bergh op 25 mei had bezocht weer naar Schaarsbergen om de beroepen dominee de verklaring van de kerkeraad mee te delen.

Het behoeft niet gezegd te worden hoe diep verheugd dr Van den Bergh was over dit kerkeraadsbesluit.

Het was ten volle een gebedsverhoring! Het was voor hem een geschenk van zijn God.

Na een gesprek over wat geschied was liet hij de broeders gaan met de mededeling dat hij nog dezelfde dag besloot was.

Daarna trok hij zich in zijn studeerkamer terug. Wat daar is gedankt, geworsteld, gebeden blijft een geheim. Maar we weten dat daar ook is overwonnen! Want toen de Voorthuizer broeders na kerk en school bekeken en het dorp wat rond gewandeld te hebben weer in de pastorie terugkeerden kwam Van den Bergh hen uit zijn studeerkamer tegemoet en zei eenvoudig: „Ik heb het beroep naar Voorthuizen aangenomen!”

Dankbaar voor wat God had geschonken, maar tegelijk zich er diep van bewust, dat door hen een daad was verricht die het begin kon zijn van een zware strijd en een zee van ellende en verdriet over hen brengen kon, zetten allen zich aan de maaltijd. Maar vóór men ging eten verzocht dr Van den Bergh samen te zingen Ps. 84 : 3: „Welzalig hij, die al zijn kracht en hulp alleen van U verwacht”.

Wat dr Van den Bergh had gezegd en bevestigd vatte hij in deze verklaring samen die hij de broeders uit Voorthuizen meegaf:

„Ondergetekende verklaart bovenstaand Beroep te menen niet te mogen weigeren, onder uitdrukkelijke verklaring intussen, dat ik acht mij met trouw aan de Koning der Kerk en als dienaar ener Gereformeerde Kerk niet te mogen verbinden, om alles te doen, wat volgens de verordeningen der Nederlandse Hervormde Kerk aan Kerkeraaden en Leraars wordt voorgeschreven. Deze verklaring leg ik af, mij beroepende op art. 32 onzer Nederlandsche Geloofsbelijdenis der Gereformeerde Kerken aldus luidende (hierna volgde dat artikel in extenso).

Tot deze verklaring mij door de Here gedrongen gevoelende, op grond van Jesaja 10 : 1 (Wee degenen, die ongerechte inzettingen inzetten en den schrijvers, die moeite voorschrijven), Matth. 15 : 9 (Doch tevergeefs eren zij Mij, lerende leringen, (die) geboden van mensen (zijn)), Hand. 15 : 10 (Nu dan, wat verzoekt gij God, om een juk op de hals der discipelen te leggen, hetwelk noch onze vaders, noch wij hebben kunnen dragen?) en andere plaatsen uit Gods Heilig Woord en met de bede dat de Here ook de Kerkeraad

der Gereformeerde Gemeente te Voorthuizen bekwame tot de roeping haar opgelegd, verklaart Ondergetekende het Beroep naar de Gemeente te Voorthuizen aan tenemen”.

Na hun zo gewichtig en verblijdend bezoek aan de pastorie van Schaarsbergen gingen de Voorthuizer ouderlingen dankbaar naar huis.

Maar in hun harten leefde toch ook nog zorg. Want het was met het uitgebrachte en aangenomen beroep nog niet in alles in orde!

Volgens de reglementen moest namelijk een beroep, vóór het daadwerkelijk kan worden opgevolgd, eerst geaprobeerd worden door het klassikaal bestuur dat over de kerk was gesteld. Zou dat nu zijn goedkeuring geven? Wat Voorthuizen en dr Van den Bergh hadden gedaan ging rechtstreeks in tegen de reglementen! Als het klassikaal bestuur nu eens zou weigeren zijn fiat aan het beroep te geven! Dan zou de kerk van Voorthuizen reeds direct in een open conflict geraken met de hiërarchie die over de kerk heerste. En de kerkeraad had zijn woord gegeven zich ook dan alleen te laten leiden door de gehoorzaamheid aan Jezus Christus en het woord van God.

Vervuld met gedachten en zorgen als deze kozen zij hun terugweg over Barneveld. Ze wilden direct met de consulent spreken. In diens pastorie gekomen lazen ze hem de gewijzigde beroepsbrief voor. En tot hun grote vreugde vernamen zij van ds Ris Lambers dat naar zijn overtuiging het klassikaal bestuur het beroep toch wel zou goedkeuren! En inderdaad, korte tijd daarna werd deze goedkeuring vlot verleend.

Ook uit de gemeente, die door de kerkeraad volledig over zijn handelingen werd ingelicht, rees geen enkel verzet tegen het beroep, noch over de wijze waarop het was uitgebracht en aangenomen.

En zo was de weg voor de komst van dr Van den Bergh naar Voorthuizen vrij.

Op het gebed, het geloof, de gehoorzaamheid aan zijn woord had God zelf die weg vrijgemaakt.

Het spreekt vanzelf, dat wat bij en om het beroepen van dr Van den Bergh door de kerk van Voorthuizen was geschied onmiddellijk de aandacht trok van kerkelijk Nederland.

Voorthuizens kerk en haar beroepen predikant waren immers gelovig en dus ook weloverdacht en voorzichtig begonnen zich los te maken uit de wurgende greep van een hiërarchie waarin de kerk van Christus op de duur onherroepelijk moest verstikken. De kerk van Voorthuizen en dr Van den Bergh waren ziende in het gebod en blind voor de toekomst, maar tegelijk zeker van Gods gunst en hulp, de weg ingeslagen die vroeger of later leiden moest naar de algehele vrijmaking der kerk.

Kuyper, die de kerkelijke gebeurtenissen in hun betekenis dieper peilde en in hun consequenties scherper doorzag dan wie ook, schreef naar aanleiding van het beroepingswerk van Voorthuizens kerk:

„Hier schuilt, gelijk men ziet, een beginsel in.

Leidt dit tot een conflict met het Synodale wezen, dan bidden we de Bedienaar des Woords en zijn medeopzieners, die stille ge-

WIJ VESTIGEN UW AANDACHT OP DE BELANGRIJKE BROCHURE

„KORTE VERHANDELING OVER HET HEILIG AVONDMAAL VAN ONZEN HERE JEZUS CHRISTUS”,

*
DOOR JOHANNES CALVIJN
VERTAALD DOOR MEJ. A. J. DAM
*

EEN UITGAVE VAN DE GEREFORMEERDE PERSVERENIGING, DIE U à f 0.90 PER STUK, KUNT BESTELLEN OP GIRONR 448367 T.N.V. PENNINGM. VAN DE Geref. PERSVERENIGING „OPBOUW”, VAN LYNDEN VAN SANDENBURGLAAN 16, UTRECHT.

loofsmoed toe, die stand houdt en volhardt, ook waar „sterke stieren van Bazan” zich tegen hen mochten opmaken.

„Ik sla de ogen naar het gebergte heen, waarvan alleen mijn hulp komt” zij hun leuze.

En de kerken dezes lands, en Gods volk in heur midden, mogen dáaraan bekennen, of deze daad der conscientie de Here welbehaaglijk is, dat Hij in de ure van mogelijke strijd veel gebeds voor deze zaak aan zijn kinderen geve, niet alleen in, maar ook buiten dit Veluwe dorp.

Ga dat gebed op uit het diepst besef van de onuitsprekelijke schuld van al Gods volk en heel onze kerk voor onze Heer en Koning en betone Hij ons zijn genade; niet maar om onze besluiten staande te houden, die immers uit zich zelve niets vermogen, maar bovenal tot eer zijns heiligen Naams”.

(Wordt vervolgd)

C. V.

Belijden en Belijdenis

III

Wanneer we nagaan hoe het woord belijden in de Heilige Schrift wordt gebruikt dan kunnen we tweërlei gebruik onderscheiden. In beide gevallen betekent het: openlijk uitspreken. Maar in het eerste geval spreken wij uit, belijden wij wie wij voor God zijn. In het tweede geval spreken wij uit, belijden wij wat we geloven. In het ene geval is het voorwerp van ons belijden: onze zonden. In het andere geval is het God en Jezus Christus, die wij voor de mensen belijden.

Het is merkwaardig, dat wij in ons spraakgebruik „belijden” zelden verbinden met onze zonden. Als wij dit woord gebruiken dan denken wij in de allereerste plaats aan ons belijden van God en van al wat Hij ons in zijn Woord geopenbaard heeft. Ik wil niet beweren, dat wij onze zonden niet belijden. Maar ik zeg alleen, dat wij het woord belijden en belijdenis in ons spraakgebruik zelden verbinden met onze schuld. Dat is dunkt mij niet goed.

Want als wij de Schrift nagaan dan worden de woorden zonde en belijden heel vaak met elkaar verbonden. Het spraakgebruik van de Schrift is wel anders dan onze praktijk. Ik zal enkele teksten overschrijven.

In Leviticus 5 worden verschillende overtredingen genoemd, waaraan iemand zich schuldig kan maken. En dan volgt er in vs 5: „Wanneer hij nu aan een van deze dingen schuldig is, dan zal hij belijden, waarin hij gezondigd heeft”. De bedoeling zal wel zijn, dat hij dit belijdt voor de HERE, aan Wie hij ook een zondoffer zal moeten brengen.

Een ander voorbeeld hebben we in Lev. 16 waar we de instelling van de Grote Verzoendag vinden. Daar lezen we in vs 20: „Wanneer hij de verzoening van het heiligdom en van de tent der samenkomst en van het altaar voleindigd heeft, dan zal hij de levende bok brengen, en Aäron zal zijn beide handen op de kop van de levende bok leggen en over hem al de ongerechtigheden der Israëlieten en al hun overtredingen en al hun zonden, belijden”. Aäron moet dus namens heel het volk de zonden belijden, die „op de kop van de bok leggen”, opdat dit dier symbolisch met de schuld van het volk beladen de woestijn ingezonden wordt, waaruit het nooit terug komt. Daarin lag uitgedrukt, dat beliden-zonden vergeven-zonden zijn, die door de HERE nooit meer in rekening gebracht zullen worden.

In Nehemia 9 wordt ons beschreven een „Dag van boete en bede”. Daar lezen we: „Op de vier en twintigste dag nu van deze maand kwamen de Israëlieten bijeen, vastende en in rouwgewaad en met aarde op het hoofd. De nakomelingen van Israël scheidden zich af van alle vreemdelingen en zij stelden zich op en deden belijdenis van hun zonden en van de ongerechtigheden hunner vaders”. Zij erkenden dus niet alleen eigen ongerechtigheden, maar ook die van hun vaders. Zij erkenden de gemeenschappelijke schuld van heel het volk.

Wij kennen allen wel de bekende boetepsalmen als Ps. 32 en 51. In Ps. 32 spreekt David uit, dat zolang hij zijn zonde bedekte hij er kapot van was. En dan volgt er: „Mijn zonde maakte ik U bekend, en mijn ongerech-

1) De betekenis van het woord „dolerende kerken” werd door de vergadering van deze kerken zelf omschreven. Die verklaarde namelijk dat het woord „dolerende” aan de officiële naam „Nederduitse Gereformeerde Kerken” werd toegevoegd, deze „zin” had, „dat alle onze Kerken, als klagende naar God over de verongelijking zijner Kerken, dolerende zijn bij de Overheid, in zoverre deze een vals Kerkbestuur tegenover ons handhaaft, en zij toch bij de gratie Gods regerende, gehouden is aan Gods Kerken recht te doen. Zo echter, dat dit klagen om recht niet eisend en uit de hoogte toega, maar verzeld zij van belijdenis van eigen ontrouw en schuld. En eveneens niet enkel bedoele zelfzuchtig recht voor zichzelf te zoeken, maar in medelijden en deernis ook een zoeken van recht voor de broederen zij”. Zie *Acta Synodaal Convent*, Art. 16, blz. 25. Op de voorlopige synode van Utrecht 1888 werd bovendien uitgesproken dat het woord „dolerende” eigenlijk niet tot de naam van de kerken hoort maar slechts tijdelijk haar positie uitdrukt. Zie *Acta*, art. 48.

tigheid verheelde ik niet; ik zeide: Ik zal de HERE mijn overtredingen belijden, en Gij vergaaf de schuld mijner zonde”. Onbeleden zonde bleef onvergeven zonde, maar beleden zonde werd vergeven zonde. Dit is geheel in overeenstemming met het bekende woord uit het boek der Spreuken (28 : 13): „Wie zijn overtredingen bedekt zal niet voorspoedig zijn, maar wie ze belijdt en nalaat, die vindt ontferming”.

Belijdenis van zonden is niet daarom nodig, dat het een verdienende oorzaak van de vergeving zou zijn. Eer wij onze zonden belijden is de HERE genadig en tot kwijtschelding van zonden bereid. Maar Hij kan om zo te zeggen de vergeving niet kwijt, wanneer wij onze zonden niet erkennen en geen vergeving vragen.

Bekend is ook de boetepsalm van David na zijn overtreding met Bathseba. In Psalm 51 horen we hem klagen: „Wees mij genadig, o God, naar uw goedertierenheid, delg mijn overtredingen uit naar uw grote barmhartigheid; was mij geheel van mijn ongerechtigheid, reinig mij van mijn zonde. Want ik ken mijn overtredingen, mijn zonde staat bestendig vóór mij. Tegen U, U alleen heb ik gezondigd en gedaan wat kwaad is in uw ogen, opdat gij rechtvaardig blijkt in uw uitspraak, zuiver in uw gericht. Zie, in ongerechtigheid ben ik geboren, in zonde heeft mijn moeder mij ontvangen”. In die psalm komen ook de woorden voor, die als ik het wel heb geschreven staan op de grafsteen van Dr van den Bergh: „De offeranden Gods zijn een verbroken geest: een verbroken en verbrijzeld hart veracht Gij niet, o God”.

Ook in het N.T. is herhaaldelijk sprake van belijdenis van zonden. Als Johannes de Doper met zijn boeteprediking optreedt dan komen velen tot hem om zich te laten dopen en dat gebeurt „onder belijdenis van hun zonden”. Matth. 3.

Als Paulus in Efeze het Evangelie heeft verkondigd en de naam van Christus heeft grootgemaakt komen Joden en Grieken tot het geloof „en velen van hen, die gelovig geworden waren, kwamen hun schuld belijden en uitspreken wat zij bedreven hadden”. Een waar geloof, dat de blijde boodschap van Jezus Christus aanneemt, gaat altijd gepaard met belijdenis van eigen verloreneheid. Als we de HERE kennen in de almacht van zijn genade dan kan het niet anders of we kennen ook onszelf in onze kleinheid en ellendigheid. Wanneer Petrus oog krijgt voor de majesteit van Christus bij de wonderlijke visvangst dan lezen we: „Toen Simon Petrus dit zag, viel hij neder aan de knieën van Jezus en zeide: Ga uit van mij, want ik ben een zondig mens, Here”.

Aangezien we de volmaaktheid nog niet bereikt hebben en er telkens weer struikelingen in ons leven voorkomen, hebben we ook voortdurend vergeving nodig, die ons wordt geschonken op het gebed. Johannes schrijft in z'n eerste brief (1 : 8): „Indien wij zeggen, dat wij geen zonde hebben misleiden wij onszelf en de waarheid is in ons niet. Indien wij onze zonden belijden, Hij is getrouw en rechtvaardig, om ons de zonden te vergeven en ons te reinigen van alle onge-

rechtigheid”. De HERE schenkt vergeving, mild en overvloedig.

Maar als de HERE de zonden vergeeft dan reinigt Hij ook van alle ongerechtigheid. Als de schuld der zonde is weggenomen en de verhouding tot de HERE weer goed is dan staan we in zijn genade en dan kunnen we ook niet in de zonde leven. Daarom is het zo erg als de belijdenis van schuld achterwege blijft. Dan blijft de vergeving achterwege en kan komt het niet tot reiniging van allerlei ongerechtigheid. Dan gaat het van kwaad tot erger. Want waar vergeving is daar is leven. Maar waar vergeving ontbreekt daar heerst de dood. Daar ontbreekt Gods genade en daar ontbreekt dus alles wat tot redding nodig is.

Zou daar misschien de oorzaak liggen van de verschraling van het Geestelijke leven? Bij alle bedrijvigheid en acties, die er in de verschillende kerken worden ondernomen, is de klacht vrij algemeen dat er zo weinig diepgang in het leven der kerkleden is. Ik schrijf met opzet „kerkleden”, omdat ik het woord „gelovigen” haast niet durf gebruiken. Want waar geloof is daar is toch ook verslagenheid over de zonde? En waar verslagenheid is over de zonde daar is toch ook belijdenis van schuld? En waar belijdenis van schuld is daar is toch ook vergeving? En waar vergeving is daar is leven in gemeenschap met God. Daar is vernieuwing en voortgang van kracht tot kracht. Daar is geen verschraling maar opbloei van het leven in de genade Gods.

De kerken zoeken het tegenwoordig nogal in de breedte. Men organiseert allerlei acties. Tot bouw van nieuwe kerken en men haalt er miljoenen voor op. Tot hulp aan onderontwikkelde gebieden en er worden schatten voor gecollecteerd. Voor allerlei ondernemingen op velerlei gebied. Men roemt er ook wel een beetje in als dit alles min of meer slaagt. Ik zou willen waarschuwen tegen een fatale vergissing. Dat men aan deze acties het leven des geloofs zou willen afmeten. Al zou men de wereld vol zetten met mooie kerkgebouwen, al zou men velerlei nood in de wereld verhelpen, al zou men alle kerken verenigen in één machtige wereldorganisatie... terwijl de gebrokenheid van hart en de verslagenheid van geest zou ontbreken, dan betekende dit alles niets. Want alleen waar zonde beleden wordt en genade ontvangen wordt daar is leven. Ik zeg van de acties in de breedte geen kwaad, maar als de diepgang van het leven ontbreekt kan geen actie in de breedte de kerk redden.

H. J. Jager.

KERKNIEUWS

Beroepen te Wageningen: B. van Zuylekom.

Intree. Na bevestigd te zijn door ds A. Geelhoed van Zwagerveen-Zwaagwesteinde deed ds C. Bijl, overgekomen uit Hoek, zijn intree in de Geref. Kerk van Sappemeer. Ds Geelhoed preekte over Luc 10 : 16; ds Bijl over Rom. 10 : 15.

Theologische Hogeschool. Geslaagd voor het candidaats-examen de Heer K. v. d. Belt, Buitenkwartier 78, Zwartsluis

Ds B. J. Lambers †. De oudste predikant van onze kerken, de 93-jarige Ds B. J. Lambers is in de nacht van vrijdag op zaterdag te Wezep, waar hij sinds jaren woonde, overleden. Ds Lambers werd geboren 4 maart 1868 en diende achtereenvolgens de kerken van Sleen (1895-1898), Onstwedde (1898-1901), Enumatil (1901-1907), Avereest (1907-1913), Loppersum (1913-1916) Rouveen (1916-1945). In Rouveen kwam onder zijn leiding de vrijmaking tot stand.

NAAR EEN EIGEN TEHUIS....

op eigen grond!!!

Ja, de grond is gekocht. Waar? In de gemeente EDE. U kunt het terrein vinden op de hoek van de Prins Bernhardlaan en de Prinses Marie Christinelaan. Dit is aan de zuidelijke rand van het z.g. Beatrixpark. De ligging is gunstig: slechts tien minuten lopen van het station Ede-Wageningen, terwijl de afstand naar de autosnelweg Utrecht-Arnhem met de auto niet veel meer dan vijf minuten is.

Aanvankelijk is naar een geschikt terrein gezocht binnen de gemeenten Utrecht en Amersfoort. De eerste kon ons in de toekomst wel een stuk bouwterrein toewijzen, doch dan tegen een prijs welke vijfmaal hoger lag dan in Ede en waarvan de ligging veel minder geschikt was. Amersfoort bood ons vrijwel geen kans van slagen.

Wij zijn blij met de gevallen beslissing. Deze blijdschap werd vermeerderd toen het mogelijk bleek op een geringe afstand van het bouwterrein

een huis te kopen dat zeer geschikt is om er het bureau van de Stichting in onder te brengen. Wanneer U weet dat de huidige kantoorruimte niet meer bedraagt dan 12 m 2, zult U beseffen dat er een andere oplossing moest komen. Zolang deze er niet was kon een tweede functionaris nog niet worden benoemd. Hiervoor is nu ook de weg vrij.

met Sybren Foekes,

die intussen één jaar werd. Wij ontvingen van zijn ouders een foto. Zijn moeder schreef erbij: „Het lijkt wel of hij zeggen wil: Wij (Sybren Foekes en de „broertjes en zusjes” uit de krant) bouwen een huis! Bouwt U ook mee?”

Wie die broertjes en zusjes dan wel zijn? Met zijn geboorte stuurden zijn ouders ons een gift en dit voorbeeld is sindsdien door vele ouders overgenomen. Wij hopen dat er nog vele „broertjes en zusjes” geboren mogen worden, die via hun ouders meebouwen aan het eigen kindertehuis.

met de hulp van

de huiscemeente te Biak, welke via dr Ubbens te Huisduinen een bedrag van f 75,— overmaakte. Aan deze broeders en zusters onze hartelijke dank. Deze dank gaat ook naar een zuster in Ontario, Canada, die een gift van f 50,— op onze giro deed overschrijven. Wanneer er onder onze geëmigreerde broeders en zusters zijn, die eenzelfde daad willen stellen dan zal dit onze vreugde vermeederen.

Verder ontvingen wij giften n.a.v. het deze week gevierde kinderfeest. Wie hieraan ook wilde meedoen, doch het vergat die heeft de hele maand nog om het goed te maken.

Wij willen nog vermelden de ontvangst van de gehouden collecte op de Ring-Kring vergadering te Enschede, waarvan de opbrengst f 17,— droeg.

waarvan wij nu de noodzaak weten,

ziedaar de conclusie van de avond waarop wij vorige week in Dokkum iets over het werk van de Stichting mochten vertellen. Het was een goede vergadering, waarvan wij hopen dat wij er zo in Friesland nog meer mogen hebben. Wij waren nog niet eerder in de gelegenheid in „us Heitelân” meer bekendheid te geven aan „onze” Stichting.

Tot besluit:

Laten er nu geen voorzichtige (broeders) kerken meer blijven, welke tot heden volstonden met „eerst de kat eens uit de boom te kijken”. Er hangt niets meer in de boom. Met de koop van de grond is alles in de realiteit gekomen. Laat daarom Uw aarzeling varen en doe spontaan mee. Laat het straks ook Uw tehuis mogen zijn

Verantwoording tot en met 5 december 1961.

Ontvangen van kerken	f 119.582,35
Ontvangen van particulieren	f 22.609,34
	<hr/>
	f 142,191,69

Bijdragen kunnen worden gestort op postrekening nr 52325 t.n.v. „Stichting Gereformeerde Kinderbescherming, Utrecht.

Deputaten Oost-Sumba. De Generale Synode, die te Assen vergaderde, heeft zich in haar vergadering van 20 september j.l. uitgesproken over ev. financiële steun aan de Vrijgemaakte Kerken van Oost-Sumba c.a. Een uitspraak, die antwoord wilde zijn op bezwaarschriften uit de kerken hier te lande alsmede op een brief van de kerkeraad van Zwolle.

De synode besloot toen een vijftal deputaten te benoemen voor deze zaak.

Op de laatste dag van haar samenzijn machtigde de synode het moderamen deze deputaten aan te wijzen.

Als primi-deputaten zijn nu daartoe aangezocht de broeders: Drs D. Deddens, Mariënborg, (samenroeper); Ds P. K. Keizer, Groningen; J. D. Oosterom, Groningen; D. J. Outsema, Veenwouden; H. C. Smit, Utrecht

Als secundi de broeders: Dr C. Trimp en G. de Jonge, Voorburg.

De opdracht der deputaten luidt:

- I a contact op te nemen met de Vrijgemaakte Kerken van Oost-Soemba-c.a., die vergaderd waren in de synode te Mau Maru 8/9 juni 1960, teneinde in overleg met die kerken een regeling van de verhouding tussen de Nederlandse Gereformeerde Kerken en de genoemde Soembanese Kerken voor te bereiden en daaromtrent aan de e.k. generale synode verslag en zo mogelijk voorstellen te doen;
 - b in overleg met genoemde kerken haar, na onderzoek van de event. steunaanvragen, financiële hulp te verlenen en daaromtrent rapport uit te brengen aan de e.k. generale synode;
 - c. er bij de genoemde kerken op aan te dringen harerzijds alles te doen, dat leiden kan tot oplossing van het kerkelijke conflict op Oost-Soemba/Savoe, opdat de Naam des Heren geprezen worde en de komst van Zijn Koninkrijk niet tegengestaan;
- II de te benoemen deputaten te machtigen

van de kerken financiële bijdragen te vragen, wanneer event de onder I b genoemde financiële hulp geboden dient te worden;

III van deze besluiten kennis te geven aan adressanten, de kerk te Zwolle en de Vrijgemaakte Kerken van Oost-Soemba c.a., vergaderd te Mau Maru.

Namens het (voorm.) moderamen,
G. Hagens.

Zaak Ds Goossens. De kerkeraad van 's-Gravenhage-Z.W. ontving een brief van de kerkeraad van Zwolle waarin deze meedeelde genoemde kerkeraad niet als bemiddelingsinstantie te willen aanvaarden. De kerkeraad van Zwolle meent dat het de roeping van de kerkeraad van 's-Gravenhage is ds Goossens te bewegen de weg in te slaan die de synode van Bunschoten-Spakenburg hem wees. De kerkeraad van 's-Gr.-W. nam met droefheid van dit schrijven kennis en besloot alvorens Zwolle te antwoorden met Ds G. kontak op te nemen.

Adressen. Bergentheim: postrek. kerk: 90.31.37; **Oosterbeek:** tel. scriba K 8307-4160; **Anna Paulownapolder:** scriba: J. Bouwers, Zandvaart 22, Breezand (N.H.), tel. K 2232-540; **Enumatil:** scriba R. Oosterhuis, Lettelb. dijk 16, Enumatil, (post Zuidhorn), tel. 2780; **Harlingen:** secr. Diakonie, Sj. Agema, Roptaweg 12, Harlingen.

KORTE NOTULEN

van de vergadering van de Curatoren der Theologische Hogeschool te Kampen, in het gebouw dier School gehouden op 6 december 1961

1. Alle Curatoren waren aanwezig. Van Prof. C. Veenhof was bericht van verhinderd wegens ziekte; Prof. H. J. Schilder was met kennisgeving afwezig in verband met voorbereiding voor de overdracht van het rectoraat der Hogeschool.
2. De President opende de vergadering met Schriftlezing en gebed. Bij een woord van welkom richtte hij zich bijzonder tot Prof. J. Kamphuis en tot Ds A. I. Krijtenburg welke als secundus Ds W. Vreugdenhil verving. De Assessor deelde mede, dat hij in overleg met de Secretaris de Curatoren had vertegenwoordigd bij de begrafenis van wijlen Mevrouw van Dijk-Smit. Hij richtte hierbij namens Curatoren een kort woord tot Ds D. van Dijk, hem verzekerende, dat de Here, die begon te troosten, daarin niet te leure zal stellen.
3. De notulen van de vergadering van 15 september 1961 worden gelezen en vastgesteld.
4. **Ingekomen stukken:**
 - a. Een brief van br A. F. C. D. wordt na voorlopige bespreking in handen van een commissie uit de Curatoren gesteld, met verzoek op de volgende vergadering hierover advies te willen geven.
 - b. Bericht van het Bibliotheekfonds inzake overmaking van f 21.400.— ten bate van de Bibliotheek, waarvan met dank wordt kennisgenomen.
5. De deputaten-financiëel komen ter vergadering.
6. De notulen van de vergadering der Curatoren en deputaten-financiëel op 8 december 1960 worden gelezen en vastgesteld.
7. Ds H. Veltman rapporteerde namens br H. Oosterhuis, dat zij de boeken van de bibliothecaris hebben nagezien en in orde bevonden. Aan de Bibliothecaris werd décharge van zijn beheer verleend.
8. Ds J. Hettinga rapporteerde mede namens Ds H. Veltman over het Accountantsverslag over het jaar 1960. Na enige bespreking spraken curatoren hun waardering uit voor het door deputaten-financiëel gevoerde beheer en verleenden hun voorlopig décharge.
9. De begroting voor 1962 werd besproken. Ter sprake kwam, dat er wel verzekering is gesloten voor pensioenuitkeringen maar niet voor event. invaliditeitsuitkeringen. Eventuele verplichting tot invaliditeitsuitkering kan echter slechts tot de 65 jarige leeftijd door verzekering gedekt worden. Voor Hoogleraren zal van 65 tot 70 jaar de risico van invaliditeit dus voor reservering in eigen middelen gedekt moeten worden. Getracht zal worden in dezen voorziening te treffen. Tenslotte wordt de begroting vastgesteld met een eindbedrag van f 161.250.— en een tekort van f 6.750.—. In 1962 zal ter dekking van alle kosten der Hogeschool f 1.55 per ziel nodig zijn.
10. De vergadering werd enige tijd geschorst om de Stichting „Grijdanus-Kruihoff-Fonds” gelegenheid tot vergaderen te geven.
11. De vergadering der Curatoren (zonder deputaten-financiëel) werd heropend.
12. **Ingekomen stukken:**
 - c. Ondertrouwbericht, was reeds beantwoord.
 - d. Dankbetuiging van Ds I. Varga uit Hongarije.
 - e. Twee exemplaren van een fotoreportage, verzorgd door het studentencorps F.Q.I.
 - f. Overlijdensbericht van Mevrouw J. K. van Dijk-Smit.

- g. Brief van br P., verzoekende aan de Bibliotheek een afd. Archief te verbinden, en daarin allerlei nagelaten papieren van overleden Hoogleraren te verzamelen. De Hoogleraren zullen met de Bibliothecaris zich over deze zaak beraden en er advies over geven.
- 13. In de commissie voor de Schooldag werd benoemd br M. Teeuwen te Kampen.
- 14. Na dankzegging aan de Heere bij monde van Ds J. van Bruggen sloot de President de vergadering.

Voor de Curatoren,
J. van Bruggen,
Assessor.

GROOT KERSTCONCERT Geref. LYCEUM ROTTERDAM

Ten bate van ons Geref. LYCEUM te Rotterdam zal D.V. op tweede Kerstdag, dinsdag 26 december a.s., des avonds om 8 uur, een groots opgezette concert worden gegeven in de MARA-NATHA-Kerk aan de Hillevliet No 116 te Rotterdam-Z.

Aan dit concert werken 5 koren mede, t.w. de Geref. gemengde koren van Berkel, Dordrecht, Rotterdam-Z. en Zwijndrecht en het Geref. Jeugdkoor van Rotterdam-Z. Tesamen ongeveer 150 zangeressen en zangers. Voorts werken mede de sopraan: MATTI BAKKER en de organist: JAAP ZWART.

Het geheel staat onder leiding van de dirigent: GIJS STEINMAN.

Het programma, dat o.a. werken bevat van Pachelbel, Händel, Jellesma en Kiel is op zichzelf al de moeite waard het concert te bezoeken, maar het zal ook een prachtige afsluiting vormen van de gevierde Kerstdagen, terwijl het tevens Uw laatste gelegenheid is in dit jaar Uw dankbaarheid te bewijzen voor de grote gave ons door de HEERE geschonken in het Geref. Lyceum. Bewijs Hem dan die dank door Uw komst en door Uw gaven. Dit zal de grootste beloning zijn voor allen, die maandenlang hard hebben gestudeerd om dit concert mogelijk te maken.

De toegang is vrij, terwijl programma's gekocht kunnen worden bij de leerlingen van het Lyceum, de koorleden en 's avonds aan de kerk.

ONTVANGEN

voor de bouw van een kerkje ten behoeve der Evangelische Kirche te Kitzbühel:

van N.N. in Z.-Holl. f 100,—; van Mr E. J. F. W. te W. (Can.) f 70,—; van prof. Dr J. B. te A. f 50,—; mej. M. G. te L. f 15,—; J. B. v. B. te D. f 10,—; J. J. V. te U. f 10,—; R. Z. te E. f 10,—; J. D. te A. f 10,—; J. R. W. te 's-Gr. f 10,— (2 x); Mevr. A. H. v. E.-R. te H. f 3,50; mej. T. L. te B. f 3,—; J. E. de Vr. te 's-Gr. f 3,—; P. v. d. V. te R. f 3,—; Mevr. I. C. de W.-G. te A. f 2,—; A. J. W. te R. f 1,50.

24 giften van f 5,—: van J. W. H., Zr L. V. en Mevr. S. te V.; G. J. v. D., A. K., Mevr. wed. G. M.-K., J. V., mej. J. K., mej. C. W. W., J. G. O. (Luctor) allen te 's-Gr.; J. v. D. en J. H. M. te A.; Mevr. E. H. A. P. en B. H. te H.; H. G. v. D. en H. J. B. te L.; fam. J. H. te R.; J. H. te G.; mej. J. L. te M.; K. M. te N.; Mr H. de Vr. te S.; G. N. O. H. te B.; J. A. T. te N.; J. S. te E.

13 giften van f 2,50: P. v. d. L.; J. v. d. Br. en P. Th. B. te A.; Zr A. M. J. E. en mej. J. D. te L.; J. D. te N.; mej. H. te Z.; H. v. W. te P.; A. C. S. te R.; P. v. d. L. te M. (post H.); E. J. H. en L. V. te 's-Gr.; G. B. te 2e Ex.

Samen f 463,50.

Deze verantwoording is laat door de gedurige „nalezingen”. En herhaaldelijk meldden de gevers, dat zij met Kitzbühel bekend zijn! Men is daar begonnen met bouwen, maar in Tirol zijn slechts weinig Evangelischen. Voor hulp van Evangelischen uit het buitenland is men zeer erkentelijk, en... die komt zeer van pas!

Arnhem, Dr D. J. A. Westerhuis.
Utrechtseweg 84.

TE KOOP:

ORGEL,

merk Liebig, 5 1/2 spel, 20 registers, verkeert in goede staat en heeft mooi en krachtig geluid, uitermate geschikt voor kleine (kerk)zaal van 200—250 zitplaatsen.

E. Vossebelt, Geulstraat 23, Beverwijk

Drukkerij Steenbergen

ZEIST - TELEFOON 03404 - 2452

★

Periodieken
Boekwerken
Handelsdrukkerwerk